

Széchenyi magyar hite.*

Néhány héttel ezelőtt az első Széchenyi ünnepélyről fátyla indult az ország négy tája felé. Mint magasan lobogó áldozati jelkép, a budapesti Széchenyi szobortól vörös sugárként futott a négy magyar égtájnak. Dobogó szívű fiatal magyarok rohantak vele a határokig, hogy az ország népe tüzet fogjon Széchenyi halhatatlan lelkétől. A külsőségek nem maradtak el, az ország még ma is ünnepel s úgy látszik mintha ünnepi zajban, vagy áhítatos csendben hallgatná a legnagyobb magyar intő szavait. Tanulságos lenne elkeveredni a tarka tömegben s titokban kihallgatni a szívek dobbanását s kivallatni az iratlan gondolatokat, hogy vajjon mennyi bennük a külső szín, pompa, fecsegés, önámítás, érdekhajhászás és mennyi az őszinteség, az igaz magyar akarás, a hamisítatlan Széchenyi-lélek. Valami rejtetten működő készülékkel jó lenne kielemezni, hogy az emlékezés fátylafényétől tüzet fogott magyarban mennyi a szalmaláng, mennyi az áldozati tűz, a szerény lobogású, de örök mécsfény s a virrasztást hirdető csillagragyogás. Mennyi az elszántság és a megtorpanás, a fajszeretet és a színlelés, a hit és csüggedés, a hibák beismerése és hangos dicsekvés, hogy ebben a kúszáltan színes képben, melyet pillanatnyilag az ünnepi hangulat selyempalástja takar, mennyi a valóság-látás és a révedezés, a lomha megalkuvás és a szüntelen előretörés, a versenyképesség és lemaradás. Érdekes és tanulságos lenne a láthatatlan magyar közhangulatnak hossz- vagy keresztmetszetét elkészíteni most az emlékezések idején, amikor látszólag át van itatva Széchenyi szellemével s megjósolni belőle a magyar jövődőt. Ez azonban nem a mi feladatunk. Jelen pillanatban egy férfiúra vetődik

---

*) Tagavató felolvasás az U. I. T. 1941. október 19-én tartott Széchenyi-emlékünnepélyen.

tekintetünk, kit nemcsak Kossuth lángesze, de a nemzet há-
lája is a legnagyobb magyar piedesztáljára emelt. A nemzeté,
amelynek minden gondját-baját, mint egy krisztusi keresztet
vállaira vett s hurcolt a döblini elborulás pillanatáig. Széchenyi
szívéhez emelte a magyar nemzetet s aztán szívig ásta magát
a magyar földbe, hogy el, ki ne szakadjon ettől a néptől s eb-
ből a földből soha. Deák Ferenc a naphoz hasonlítja Széchenyi
életét és méltán. Nem volt vakító üstökös, bolygó csillagként
sem vándorolt a magyar égen, nap volt, ki egyenlően árasz-
totta egész lényének világosságát és melegét delelőtől nap-
nyugtáig. Mindent adott és mindenkié volt, aki jogot formál-
hatott a magyar nevezetre. Alkotásai a nemzet egyetemének
szólottak s ezért adózik emlékezetének a nemzet egésze. Tár-
sadmunknak minden rétege, intézményeink, az egész magyar
életünk azonban nemcsak hálát ró le az őszinte kegyelet hang-
ján, de erőt is akar meríteni Széchenyi örök magyar lelkéből,
mert az emlékezésnek ma ez a legnagyobb jelentősége. S Szé-
chenyi lelke ez a magyar bőség-szarú, mint tavaszi napfény-
áradat végnélkül ontja kincseit, hogy koldus rongyaink ma-
gyar szépséggé viruljanak, ugarunkon kalász zsendüljön, ke-
sergőink indulóvá harsanjanak és zsoldtárrá magasztosulja-
nak, hogy végre-valahára úr legyen a magyar a saját földjén.
Széchenyi lelkét egészen akarjuk, mert szükségünk van leg-
szentebb ajándékára; az *ő nagy magyar hitére*. Arra a hitre,
mely a pusztá álmodozás, felelőtlen tervezetés, délibábok ker-
getése, kalandok vállalásán túl a valóságok sziklaszilárd tala-
jára épült s mégis az egekig ért. Arra a hitre, melynek mély-
ségéből úgy nőttek ki a halhatatlan magyar alkotások, mint
a tenger őslényéből a dús növényzetű ismeretlen szigetek.
Széchenyi magyar hitét akarjuk, hogy új élet pezsdüljön a
korhadt, szúrágta, viharvert magyar fában, magyar életben.
Azt az alaphangot akarjuk, mely mottóvá, életprogrmmá lett
Széchenyi életében s szállóigévé, sőt parancssá a magyar élet-
ben. „*Hinni és hihetni*“ akarunk egymásnak: *hinni a Minden-
hatóban, az örök magyarságban, annak történelmi hivatásában;
isteni küldetésében s hinni az örök magyar megújulásban.*

Herder a német bölcselő és néprajz-kutató egy európai
vándorútja alkalmával Magyarországra is ellátogatott, ahol
a XVIII-ik századvégi közállapotokat szemlélve, megjósolta a

magyarság végpusztulását. Vörösmarthy egy megrázó vízióban a magyarság elé tárta a sirt, „hol a nemzet süllyed el“ s a népek millióinak könnyén keresztül szívfacsaróan elsíratta a magyar nemzetet. Széchenyi a sír széléhez rohant s a süllyedő nemzet fásult lelkiismeretébe harsogta a feltámadás szózatát: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*“. El-, kiszakadni a múlton való beteges merengésből, mely álmodozóvá teszi a nemzetet s fásulttá, érzéketlenné a jelen hibái iránt, jövőt csillantani meg a homályos szemek előtt, célokat és eszményeket tűzni ki s reális alkotásokkal igazolni azokat. El a balhiedelemmel, hogy gyöngé, beteges, elagott faj a magyar, melynek nincs belső ereje a megújulásra. Belefojtani a szót, vagy kiverni a trombitát a hamis próféták szájából. Minden tüzön és poklon keresztül hinné, hirdetni és megélni az ígét: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*“. „A magyar gyermek-nép most semmi, de minden lehet“, írja vallomásaiban, minden, mert megvan hozzá a testi-lelki ereje.

Könnyű a pacsirtának zuhogó fényárban az ég felé emelkedni s égi melódiákat zengeni, de nehéz a sirálynak a viharral szembeszállni és nehéz, megpróbálón nehéz, szomorú lelkekbe hitet önteni. S ha valaki a negyvennyolc előtti magyar alsóbb néposztályok életét vizsgálja, alig talál okot a nevetésre vagy vidámságra. Jobbágy a magyar s minden kereszt és átok, ami e fogalomhoz tapad súlyosan fekszik a testén s a lelkén. Fölfelé hasztalan tekint, a nemesség érzéketlen sorsa iránt. Keserves kifakadással kérdezi hát: ki álmodhat itten jobb jövődőről, új Magyarországról? Elöntő keserűségét azonban jóformán ki sem panaszcija, máris átzúg a honon a magyar evangélium: „*Magyarország nem volt, hanem lesz*.“

S az örömhír testet ölt, a hit hegyeket mozgat, évszázados előítélet-hegyeket s azokat a boldog feledés tengere felé görgeti, mert Széchenyi tetteiben igazolja hitét. A fejlődés magyar lehetősége s az alkotás szent vágya megremegteti egész valóját, hitének szárnyai mind magasatbra lendülnek s Széchenyi egy csodálatos látcmásban megálmodja az új, boldog Magyarországot. Petőfivel egyszerre néz a nagy magyar alföldre s míg a költőben a végtelen magyar róna rakoncátlan folyóival, kalandos betyár életével, délibábos játékával a korlátlan szabadság szinte vallásos élményét kelti fel, addig Szé-

chenyinek keleti lemaradottságunkat, de a fejlődés végtelen lehetőségét juttatja eszébe. Tömény csendet érzékelt itt Széchenyi, de e roppant csend nem a temetők némaságát, hanem az új élet zendülésének terhes vajudását jelentette. Ezékiel szemével nézte a mély álomba fásult országot. Az asszott csontokra meleg emberi húst képzelt, forrón lüktető magyar vérrrel, függetlenül élni és teremteni tudással és akarással. Jézus hitével közeledett a béna nemzethez s parancsolóan kiáltotta feléje: „Kelj fel és járj!” És a nemzet csalhatatlan életjellel válaszolt. Széchenyi felelősségének teljes s gyakran marcangoló tudatában nagyszabású terveinek lázas megvalósításába kezd. Két gondolat uralja alkotásait; *az arány és a jelképes jelentőség*. Alkotásai monumentálisak, mert a születendő és örök fejlődő Magyarországnak szólnak, jelképes jelentőségűek, mert egyben nemzetet nevelnek. Nem véletlen, hogy munkáját a legmagyarabb folyó szabályozásával kezdi. Nemcsak a rakoncátlan Tiszát, hanem a szertelen magyar életet és temperamentumot, a könnyelmű léhaságot is mederbe akarja szorítani, nemcsak a zsombékos és nádas mocsarak és lápok fekélyszerű elterpeszkedését akarja eltüntetni az Alföld testéről, hanem a magyar jobbágyságot is kiakarja emelni lép-sorsából. A Lánchiddal nemcsak Pestet és Budát vélte összekötni, hanem jelképesen az egész Magyarországot. Alkotásai között a Lánchíd állott szívéhez legközelebb s amikor kísértetiesen sétált a Duna felett, valószínűleg arra a végzetesen mély szakadékra gondolt, mely közte és Kossuth között tátongott s mely szakadék felett emberi kéz már nem verhetette meg az összekötő aranyhidat. Az egybekapcsolódó láncszemekben Széchenyi az örök magyar összefogást és folytonosságot mintázta meg a folyton hullámzó idő felett s a vámmal az evangéliumi közteherviselést. A dunai gőzhajózással Magyarországot Délkelet-Európa vezető államává tette s a Vaskapú felnyitásával utat nyitott a magyar „érnek az óceánig“.

Erősnek, gazdagnak és műveltnek akarta látni nemzetét s e cél elérésére nem kímélt semmi áldozatot. Ha magyar népében csalódott, szinte önbiztatólag állapította meg: „*csak magunkban a hiba, de egyszersmind magunkban a feltámadási erő is*“. Ha tette sarkalt, evangéliumi szellemben magyarázta: „*csak az a boldog, aki teremt s ennél fogva az, aki Istennek*

nap számosa“. Ha eszményt tűzött ki népe elé, „kiművelt emberfőről“ beszélt, mert Eötvös szellemében: „Európának ezen a helyén más nemzetnek, mint valóban civilizált nemzetnek, nincsen helye.“

A „köz“, helyesebben a nemzetközösség szolgálata, mely varázsszóvá lett Széchenyi szótárában, halálosan komoly élet-hivatást jelentett számára. „Közdolgokbai avatkozásom nem volt alkalmi darab rövid jelenése, mint mikor színpadon hal meg honáért a hős és később jóízűen vacsorál“. Nem játék, nem szerep a magyar államférfi élete, hanem halálíg kötelező hivatás. S e hivatásban egy az értékmérő: az áldásos cselekedet. „Dolgozom szorgalmason és dolgozom önérettel“ — írja ő. — „Lenyesik szárnyaimat, lábaimon járok. Levágják lábaimat, kezeimen fogok járni. S ha ezeket is kiszakítják, hason fogok mászni: csak használhassak“. Széchenyit gyakran vádolták meg elaprózó gyakorlatiassággal, sőt anyagelvűséggel. A fenti aranymondása teljesen rácsafol a célzatos vádakra, hiszen a legnagyobb idealistának tünteti fel. Használni akar és nem hasznot húzni. Korának erkölcsi vezér-eszméjét, az *utilitárizmust* így itatja át a legtisztább idealizmussal. Hasznára lenni a köznek... Bentham, a híres angol erkölcsfilozófus a legfőbb jót „a legtöbb ember legnagyobb boldogságában“ látja, Széchenyi végső célként a legtöbb magyar legnagyobb boldogságát tűzi ki. Ez által akar használni nemzetének. A boldogság nála nem színes romantika, hanem boldogulás, fölemelkedés: a nemzet anyagi, erkölcsi és szellemi fölemelkedése.

Csak az beszél, ír és alkot ilyen szellemben, kinek lelkét a hit pünkösti lángja szakadatlan forróságban, vagy izzásban tartja. Széchenyi hite a magyarságban egyetlen pillanatig sem lankad, mert Istennek tervét, Istennek gondolatát fedezi fel fajtája szolgálatában. Az ő vallásossága a fajszeretben olvad fel s ő benne a fajszeretet vallássá lesz. Minden igyekezete tehát emelni nemzetét Isten dicsőségére. Ha korholja is, csak javító szándékkal, az evangéliumi ember szellemében teszi. Mint az édesapa, aki kifakadva korholja ugyan léha gyermekét, de titokban annál jobban szereti, mert az ő gyermeke, kinek jövőjében úgy hisz, úgy akar hinni, mint a saját lelkének az üdvösségében.

Széchenyinél a fajszeretet vallás, mert a magyarság isteni küldetés, vagy ha úgy tetszik történelmi hivatástudat. Széchenyi a magyarság kárpátmedencei sorsát és életét kozmikus összefüggésben látja. Nem véletlen az, hogy a magyarság a Meotis kis tenger partjáról felkerekedve, üldözvén a csodaszarvast, „Verecke híres útján“ át az alföldi rónákra s később a hegyek közé telepedett, hanem Isten akaratának az eredménye. Mert Isten minden népnek, mivel gyermekeivé fogadta őket, kijelölte számára a megillető helyet. A magyarságnak a Kárpátmedence jutott. Különben honnan volna az az erő, mely által a magyarság ezer éves hazát teremtett azon a földön, amelyen előtte vagy utána egyetlen nemzetnek sem sikerült véglegesen megvetni a lábát. Ez a naivnak tetsző elmélet nem Széchenyi kitalálása, nem valamely jámbor, de célzatos történelmi rekonstrukció, hanem igaz valóság. Valóság, amelyet világosan kinyomozhatunk a magyar történelemben. Menjünk csak vissza IV. Béla koráig s olvassuk el a pápához intézett levelét a sárga veszedelem idején s ennek minden sorából meggyőződhetünk, hogy a magyarság öntudatosan vallotta és vállalta történelmi hivatását. A levél, mint klasszikus történelmi dokumentum megérdemelné, hogy teljes terjedelmében felolvassuk, idő és tér sporlás szempontjából azonban csupán utalást teszünk arra, hogy a nagy veszedelemben került, segélykérő magyar király tudja, hogy őt vád érheti, ha mulasztást követ el a gondviselésrendelte szerepvállalásban, országának, mint Európa kapujának a védelmében. A történelmi hivatástudat tehát: felismerni a keletre és nyugatra nyíló európai kapuk szerepét, kelet és nyugat ütközőpontjában s vállalni azoknak védelmét. Bizonyos mértékig küszöb vagy csukló sors, melyet vállalni kell Európa egyensúlyának megtartása érdekében. Nem volt könnyű szerep, de a magyar nemzet öntudatosan vállalta és nagy áldozatok árán betöltötte. S valóban nüg Magyarország: Európának a szíve, zavartalanul működött, a kontinens egyensúlyban állott. Gondoljunk csak Mátyás birodalmára, aki vas tenyerében úgy tartotta a vén Európát, mint Atlasz a földet. De felbomlott a rend és egyensúly nemcsak Magyarországon, de az egész földrészünkön, amikor ez a lángeszű magyar szellemi örökös nélkül a sírba szállt. Ezért sírta vissza Zrinyi, a költő és hadvezér, Mátyás idejét, mert

benne látta a legtökéletesebben megtestesülni a magyar történelmi hivatástudatot. Széchenyi felfogása teljesen fedte a Mátyásét vagy a Zrinyi Miklósét. Magyarnak és európainak lenni, vagy ahogyan az ő liberális-demokrata fölfogásában találjuk, embernek lenni egyet jelent. Vallásos átszínezésben Isten gyermekét jelenti, aki történelmi hivatásából kifolyólag e földön csakis magyar lehet.

Ime a keret, amelyet ki kell tölteni tartalommal. Széchenyi életszemléletéhez és vallásos meggyőződéséhez hiven szociális tartalommal akarta kitölteni ezt a keret-magyarságot. Nemzetté akarta emelni a népet, mert szerinte a nép az ország „gyámola“, a mi nyelvezetünkkel szólva, tartó oszlopa s mi lesz az épülettel, ha az oszlop összeroskad? Ezért akarta Széchenyi a polgárosodáson keresztül belülről megerősíteni a nemzetet. Megható, mint dolgozik, ír, agitál a névtelen milliók nevében. *„Hiszem erősen, — írja a Kelet Népében, — hogy különb helyet foglalnánk el a nemzetek sorában ma, ha ősi törvényhozóink, a nemesség tudniillik, gyökeres reformációk által 800 ezernyi súlyú talpkő helyett lassanként 10 milliónyi súlyút raktak volna: ha idegen gratia, gyámol és segítség koldulás helyett, saját nemzetiségükben, önkeblükben s karjaikban és az ország minden lakosi felszabadításában bíztak volna.“* Kérő, intő s gyakran sötét próféciától terhes szavai záporként hullnak a magyar közéletbe, de hasztalan, a magyar ugar, a magyar parlag, ahogyan ő nevezi, nem akar előkészülni a tavaszi magvetésre. *„Mi arra jutottunk, — írja kifakadva, — hogy a XIX. században, midőn az ember méltósága szent kezd lenni, — pirulás nélkül, publice beszélünk egész Európa hallatára, de misera plebe contribuyente; a külföldnek eziránti türelmét csak előtte ismeretlen létünknek köszönhetjük...“* Elég volt hát a szégyenteljes és bűnös halogatásból, ki kell lépni a cselekvés terére: *„Közakarattal minél előbb a Nemzet sorába iktatni a népet.“* Bevenni őt az „alkotmány sáncaiba“, mert ha kívül marad, eljön az idő, hogy maga ostromolja meg e sáncokat. S mi léssen majd a gyászos eredmény: *„... hazánk egy, az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, melynek sarkalata tartós, egy minden sarkaiból kidőlt Rommá fog bomlani, mely alatt a magyarnak még emlékezete is elenyészend.“*

Széchenyi, amint látjuk, a magyar nép társadalmi hely-

zetét nemcsak belülről, a magyar életerők kifejlődésének érdekéből, hanem kívülről, Európa szempontjából is mérlegeli. Magyarországnak hivatása van Európában s Európát egyformán érdekli, hogy mennyit ad nekünk és mennyit kap tőlünk, mennyit veszünk át műveltségéből és koreszméiből s egyéniségünk mennyiben járul hozzá az európai műveltséghez. Mert hiszen a kard mellett a gondolat itt nyeri el a történelmi hivatástudat értékes ötvözetét. Bizony ezek napjainkban is nagyon megszívlelendő dolgok.

Felolvasásunk elején Herder nevét említettük egy sötét jóslással kapcsolatban. Herder, mielőtt Magyarországon járt, néprajzi adatokat gyűjtögetve, bejárta a Baltikum országait. Valósággal elragadó élményben volt része, amikor felfedezte, hogy az évszázados elnyomatásban élő finnek, észtek és lettek milyen hallatlan ellenállást, sőt nemzeti kultúrát fejlesztettek ki népi alapon. Ráeszmélt, hogy a nép, ha levegőhöz jut, szakadatlanul megújuló erőt képvisel, tehát elpusztíthatatlan. Magyarországon viszont a népet jobbagysorsban találta, érthető volt a jóslása felőlünk. Széchenyi nem jutott el a herderi népi megfogalmazásig, de eljutott a nemzeteszméig. Sajnos azonban, hogy 100 év óta mi még a Széchenyi gondolatáig sem jutottunk el. Hiszen a magyar miniszterelnök nyílt bevallása szerint, amikor Széchenyire emlékezünk szükséges felidézni azokat a gondolatokat „s talán azokat elsősorban, amelyeknek megvalósítása még nem, vagy nem egészen sikerült“. És hová érkezett ma a népi alapon megszervezett Finnország? Egészen a csodák világába. Első szabadságharca páratlan volt a maga nemében. A zsaroló békediktátum következtében a népvándorlás óta ismert eddigi legnagyobb telepítést hajtotta végre. Néhánymillió ország kereken 450 ezer karjalait telepített át. És Finnország nemcsak hogy nem vérzett el, de ősi ellenségével s a keresztény civilizáció barbár ellenségével szemben most vívja legragyogóbb csatáit... Mindez, úgy érezzük, hogy hozzá tartozik tárgyunkhoz, amikor egy nemzet fölemelőjére emlékezünk, s amikor túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy Mátyás óta nem volt a magyar népnek a mostanihoz hasonló jó alkalm a nemzeti megerősítésre!

A magyarság fölerősítése, életerőinek belső kifejlesztése mellett Széchenyinek még egy nagy gondja volt, amidőn a magyar történelmi hivatástudatról elmélkedett s ez a nemzeti-ségek kérdése. Elképzelése az volt, hogy „Hunnia határai között minden kebel, minden velő egy nagy nemzeti érdekre forrjon össze.“ A kisebbségi sorsunk teljesen igazolja ezt a felfogást, de ugyanakkor reálisan igazolja, mert a bőrünkön tapasztaltuk, az ellenkezőjét is. Hunnia kebelén, vagyis a mai

nyelven szólva, a szentistváni birodalomban csak eszmény lehet ez a követelmény, de reális, évezredes valóság talán soha. Ne legyünk pesszimisták, csak valóságosan nézzük a dolgokat, ne fogjuk fel azokat a sovinizmus szempontjából sem, csupán vessük fel a kérdést, ma amikor Széchenyi magyar hitét idézzük, hogy mit is jelent és mennyit ér számunkra a szentistváni gondolat? Ne forduljunk ragyogó jogi érvekhez, amelyek alapján éppen Széchenyivel kapcsolatban az igazságügyi államtitkár olyan nagyszerűen fejtegette a szentistváni gondolatot. Kérdezzük meg magyar szempontból mi ennek a jelentősége.

Mi azonban csak egyet tehetünk: Széchenyi szellemében s az ő magyar hite szerint emelni a magyart erkölcsben, anyagiakban és szellemiekben egyaránt. S ha majd több, jobb és erősebb lesz náluknál, sikeresebben birkózik meg isteni és európai küldetésével.

Széchenyi magyar hitének még van egy végső nagy tanulsága. Vallásosságának mélysége alkotó és reform-munkásságának gazdag talajában gyökerezik. A jézusi vallásosság a lélek hiányérzetére a jobb világ, a külföldi élet vágyának a visszahatásával felel. Viszont a tökéletesbülés a többrevágyás felé sarkalva megújuló erőket kíván. Így fonódik egybe a vallásos lelkület igazi jellege az örök megújulás eszméjével. Bátran mondhatjuk tehát, hogy Széchenyi hitéhez a reform-gondolatok adták az áldozati anyagot, reform-gondolatai viszont vallásosságának voltak az eredményei.

Összegezve az elmondottakat: *Idézzük Széchenyi nagy magyar hitét, hogy országunk mindenkori vezetői az ő vallásos illetettségével higgyenek az örök magyarságban, idézzük a szociális és népi Magyarországot, hogy a magyarság betölthesse istenadta történelmi hivatását Európában, idézzük Széchenyi alkotó és megújító szellemét, mert hisszük, hirdetjük és éljük az ő magyar evangéliumát, mely szerint: „Magyarország nem volt, hanem lesz.“*

Simén Dániel.

Felköszöntő a Berde-serleggel.*

Atadom lelkeket a múltnak... s a megszipító messzeségből előhozom Berde serlegét... s bele öntöm a jelennek borát. Így nyer értéket az, s így gondolta ő, ha annak az aranykeretnek, melyet ő szerzett, a jelen lelkesedése ad újabb tartalmat.

A felhőkarcolót kívülről bámuló nem ismeri építésének titkát, míg annak keresztmetszete előtte nem áll. A szobor, bármilyen híven adja vissza az arcvonásokat, a természet arányait, érintésénél hideg marad. Itt a lélek keresztmetszetére van szükségem, ha meg akarom ismerni őt. Pygmálioni csókra, hogy fölelevenülten álljon előttem.

A Székelyföld volt szülőhelye. Ez a föld pedig a bölcső mosolya, a Golgota jajja, az ifjú álma, az öreg sóhajtása. Valamikor vulkáni erővel alakította hegyeit, melyeknek mélyéből később, népét boldogító gyógyforrásvizek fakadtak. A földnek e mosolyából, jajjaiból, álmaiból, sóhajtásaiból sűrűsödött egybe élettörténete, vulkánikus erővel dobva ki önmagából az önös érdekek mérgét, helyet engedve annak az önzetlen forrás megindulásának, mely anyagi erejével biztos bázisa lett egyháza addig küzködő jelenének.

A mostanihoz hasonló időben élt, mikor a szeizmograph népek csatája alatt megindult föld rengését jelezte. Ő állta ennek viharát. Magát tépő lelke nyughatatlanságával áll nemes célja elérésének szolgálatában. Ez volt minden gondolatának tárgya. Az ember előtte nem az a hétköznapi mozgó alak, kit a sors kénye-kedve szerint labdaként dobál, hanem erős akarattal uralkodó nemes alany, ki nem ismer maga előtt lehetlent.

Mint nevelő is ezt tűzte ki célul. — „Embert akarok nevelni, mert abból később minden lehet.“

*) Elmondva 1941. november 16-án.